

УДК 342.7

В. Ю. Пряміцин
викладач кафедри публічного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Р. Р. Погорілий
студент
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ВИЩУ ОСВІТУ

У кожному суспільстві однією із умов існування є розвиток. Суспільство формує державу, розвиває її, використовуючи певні знання та навички, і безперечно, ці знання ми отримуємо у процесі навчання. Одним з найголовніших етапів здобуття освіти є вища освіта. Кожна людина має право на вищу освіту, адже за своїми природними інстинктами ми маємо властивості постійного розвитку та удосконалення. Це природне право не може бути відібране або заборонене. З огляду на це, суспільство формує конституційні права, передбачаючи одним із головних прав людини право на освіту. Але його реалізація можлива лише у правовій державі, яка гарантує реалізацію прав людини та вважає права та інтереси особи пріоритетними, де суспільство безперешкодно може забезпечити своє право на вищу освіту та отримати блага, що це право йому надає. Право на вищу освіту є передумовою економічно-технічного розвитку держави, адже здобуті навички та знання суспільства в країні використовуються в розбудові самої держави.

Метою дослідження є визначення сутності та реалізації права людини на вищу освіту в контексті природного праворозуміння.

У контексті досліджень права на вищу освіту та його реалізації варто відзначити роботи М.Н. Курко, Р.В. Шаповал, О.Ф. Мельничук, а також ґрунтовні роботи С.С. Алексеєва та К. Хюфнера.

Однак в Україні ще не було проведено загального дослідження природного права на вищу освіту з позиції його реалізації.

Сьогодні вища освіта займає одну з ключових позицій у сфері економічного та соціального розвитку держави. Передумовою цього розвитку є якісна й доступна вища освіта, яка проявляється в реалізації природного права на вищу освіту. Найголовнішим значенням в отриманні вищої освіти є реалізація права, що дає змогу активно впливати на розвиток системи освіти та суспільства.

Заслуговує на увагу визначення С.С. Алексеєва, який, абстрагуючись від права на вищу освіту, стверджує, що права людини – це суб'єктивні права, в яких виражаються не потенційні, а реальні

можливості індивіда, закріплені в конституціях і законах [1, с. 21].

Насамперед, ми хочемо проаналізувати, як саме здобувачі вищої освіти реалізують своє право на вищу освіту. Реалізація права на вищу освіту може проявлятися саме через права здобувачів вищої освіти, що передбачені Законом України «Про вищу освіту» [3]. Головними з погляду реалізації права на вищу освіту є такі права:

- участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікації;

- участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчального процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення;

- участь у діяльності органів громадського самоврядування закладу вищої освіти, інститутів, факультетів, відділень, вченої ради закладу вищої освіти, органів студентського самоврядування;

- академічна мобільність, у тому числі міжнародна;

- участь у формуванні індивідуального навчального плану.

Перелічені пункти дають змогу суб'єкту реалізації права в процесі навчання втілювати свої ідеї та навички, що можуть також слугувати й розвитку системи вищої освіти. Здобувачі вищої освіти мають безпосередньо самі впливати на реалізацію права на вищу освіту шляхом участі в органах студентського самоврядування, профспілкових організаціях та наукових товариствах студентів та аспірантів, участі у студентських об'єднаннях, впливати на систему вищої освіти через громадські організації, засоби масової інформації тощо.

Безумовно, у процесі реалізації права на вищу освіту трапляються проблеми, які не дають повністю організувати забезпечення реалізації прав на вищу освіту. Тому, з огляду на викладене, можемо назвати такі проблеми:

- недостатня кількість кваліфікованих викладачів, пристосованих до сучасних методів викладання;

- недостатній рівень контролю реалізації прав студентів;
- недостатнє фінансування системи вищої освіти;
- низький рівень співпраці вищих навчальних закладів із приватними та державними підприємствами щодо працевлаштування;
- низький рівень забезпечення матеріально-технічними засобами в навчальному процесі;
- низький рівень стандартів системи вищої освіти, які не відповідають міжнародним нормам;
- наявність корупційних схем у сфері вищої освіти, що кардинально порушує систему фінансування, а також на рівні вищих навчальних закладів порушує конкурентоспроможність серед студентів;
- низький рівень співпраці в міжнародному просторі у сфері вищої освіти.

Окрім конкретної реалізації свого права на вищу освіту самими здобувачами вищої освіти, варто зазначити й про інших учасників освітнього процесу, які повинні забезпечити якісну вищу освіту здобувачів. На думку Р.В. Шаповал, освіта є одним із найбільш потужних ресурсів соціально-економічного розвитку, фактором становлення ефективних механізмів державного та соціального управління, складовою становлення самоврядних механізмів функціонування міст та сіл України, найбільш потужним чинником розвитку культури, одним із пріоритетних компонентів модернізації країни на шляху до євроінтеграції [6]. З наведеного можемо зробити висновок, що освіта є одним із найголовніших факторів розвитку держави. І тому держава має також брати безпосередню участь в реалізації права на вищу освіту шляхом забезпечення цього права. Для цього існують профільні органи, зокрема Міністерство освіти і науки України, Український центр оцінювання якості освіти, Національне агентство забезпечення якості вищої освіти, Державна інспекція навчальних закладів.

Для реалізації права людини на вищу освіту держава виконує такі зобов'язання:

- забезпечувати реалізацію права на вищу освіту та не посягати на здійснення цього права;
- захищати права людини в системі вищої освіти за їх порушення (корупційні схеми в системі освіти, що порушують конкурентоспроможність людини в отриманні вищої освіти, дискримінація, обмеження прав тощо);
- забезпечувати участь громадян в реалізації права на вищу освіту;
- забезпечувати всіма необхідними ресурсами, що є важливим у реалізації права на вищу освіту;
- забезпечувати в системі вищої освіти норми та методи, які відповідають міжнародним стандартам, що є правом людини на вищу освіту;

- дотримуватися гласності, чесності, справедливості та толерантності в реалізації права на вищу освіту.

Зараз питання забезпечення права на вищу освіту в Україні є дуже актуальним через те, що реалізація права на вищу освіту неможлива без реального його забезпечення. Для цього ми дослідили систему реалізації права на вищу освіту різних країн світу та порівняли її з реаліями вищої освіти України, а також опрацювали громадську думку студентів України [1]. Досвід закордонних вищих навчальних закладів дає нам змогу вдосконалити систему вищої освіти України, а дослідження думки студентів України – побачити проблеми реалізації права на вищу освіту в вищих навчальних закладах.

Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс» [2], був опитаний 1001 студент за національною вибіркою вищих навчальних закладів України. За загальною характеристикою освітньої системи країн Європейського Союзу [5], ми дійшли висновків, що наша країна глобально відстає від розвитку системи вищої освіти, що є підтвердженням рейтингу організації «Higher Education System Strength Rankings» [7].

У результаті проведеного дослідження фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс» було виявлено, що абсолютна більшість студентів (87%) вважає важливою проблему вдосконалення вищої освіти, із них 36% відносять це соціальне завдання до нагальних. Студенти, загалом, оцінили якість вищої освіти в Україні нижче середнього рівня – у 2,8 балів за 5-бальною шкалою. Також більшість студентів (69%, у 2011 було 55%) хотіли б навчатися за кордоном (найбільше – ті, що навчаються за технічним профілем, майже 80%). Це свідчить про недосконалість реалізації якісної вищої освіти в Україні, про невідповідність вітчизняної вищої освіти європейським стандартам та ринку праці. Студенти, як і населення України загалом, вважають, що кількість вищих навчальних закладів повинна визначатися потребами ринку праці (52% населення і 46% студентів), а також їхньою спроможністю давати справді якісну освіту (35% населення та 41% студентів) [2].

Також рейтинг організації «Higher Education System Strength Rankings» показує, що Україна глобально відстає від рівня системи вищої освіти світових країн, посівши 45 місце в рейтингу, у той час, як передові країни (Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Німеччина) займають топ-сходинки рейтингу.

«Вживає не сильніший і не розумніший, а той, хто найкраще реагує на зміни, що відбуваються» – ці слова сказав новозеландський письменник Гордон Драйден. Сучасні вищі навчальні

заклади розвинених країн світу посідають передові місця в системі вищої освіти, бо їх завдання – це запровадження сучасних методів навчання, які дадуть змогу пристосувати студента до сьогоденного життя. Роботу вищих навчальних закладів за кордоном супроводжують відповідні принципи студенто- та практико-орієнтованого навчання, а саме:

- забезпечення студентів найновішими технологіями у процесі навчання;
- пристосування студента до сучасного життя, реформування системи вищої освіти за соціальним і науково-технічним прогресом;
- надання переваги новому, практичному здобуванню навичок, відтиснення застарілих методів викладання;
- студенту надається змога самому проявляти ініціативу в розбудові системи освіти;
- використання сучасних методів навчання, які постійно вдосконалюються.

Також вищі навчальні заклади користуються принципом відповідальності та ставлять собі на меті досягнення найкращих результатів, які проявляються в знаннях та навичках випущених з навчального закладу студентів.

Безумовно, якість і рівень освіти впливає на розвиток держави. Зарубіжні країни зацікавлені в тому, щоб якомога більше людей здобувало вищу освіту, яка в майбутньому дасть висококваліфікованих професіоналів, які, використовуючи свої знання, будуть збагачувати країну своїми досягненнями. Т.В. Фініков вважає, що метою вищої освіти є розвиток економіки та суспільства, підвищення якості людського життя. Якість життя – це складне соціологічне поняття, яке в загальному розумінні характеризує ступінь благополуччя широкої громадськості, а у вузькому – вимірюється масою глобальних та регіональних індексів [5, с. 68].

Згідно з даними рейтингу ООН за індексом людського розвитку “UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME Human Development Reports” [9], Україна займає 84 сходинку, у той час як Норвегія, Австралія Швейцарія, Німеччина, Данія займають топ-5 в рейтингу. Ці країни віддали перевагу найсучаснішим методам викладання. У Німеччині, наприклад, головним принципом вищої освіти є «академічна свобода» – система, що дозволяє будь-якому студенту самостійно визначати перелік дисциплін, які увійдуть до його диплому. Система вищої освіти у ФРН також має на меті поєднання навчального процесу з науковими дослідженнями [4, с. 116]. Це дає можливість учасникам освітнього процесу активно впливати на розвиток країни та надає можливість побудови власного бізнесу. Також у системі вищих навчальних закладів працює служба «ДААД».

«ДААД» (німецька служба академічних обмінів) – організація, що об’єднує усі німецькі вищі навчальні заклади та сприяє розвитку академічних відносин за кордоном, насамперед, за допомогою обміну студентів і науковців. До першочергових завдань організації належить залучення іноземної молоді наукової еліти для навчання і науково-дослідної діяльності у Німеччині і, за можливості, збереження з нею довгострокових партнерських відносин; підвищення кваліфікації молодих німецьких учених у дусі відкритості і взаєморозуміння; допомога країнам, що розвиваються, і країнам-реформаторам у Східній Європі у будівництві працездатних структур у галузі вищої освіти і насамкінець, підтримка германістики, німецької мови, літератури і країнознавства у закордонних вищих навчальних закладах [4, с. 120].

А в Данії не буде перебільшенням сказати, що освіта є першим пріоритетом держави і громадськості. Це піклування про духовний розвиток нащадків войовничих вікінгів відчувається навіть у найдрібнішому – безкоштовності всього навчального матеріалу й обладнання, харчування і транспорту тощо [4, с. 55].

І завдяки досвіду передових країн світу в системі якості вищої освіти, ми маємо, використовуючи потенціал нашої держави, досягати найвищих стандартів якості освіти. Адже, як зазначається в п. 2 ч. 3 ст. 3 Закону України «Про вищу освіту», формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечується шляхом збереження і розвитку системи вищої освіти та освіти протягом життя [3]. І саме слово «розвиток» ми маємо виділити, бо тільки розвиваючись, студент може досягти реальних успіхів у майбутньому.

Опрацювавши матеріали про систему вищої освіти різних країн світу, слід відзначити, що загальною метою зарубіжних країн є розвиток вищої освіти відповідно до умов розвитку інформаційного суспільства, надання якісних, сучасних знань суб’єкту з використанням найновіших інноваційних технологій. Функції всіх прогресивних держав світу – направляти всі можливі ресурси для удосконалення системи вищої освіти, де суб’єкт може використовувати сучасні технології, найбільші наукові досягнення у процесі навчання, удосконалюючи розвиток вищої освіти, отримувати практику під час навчального процесу, розвиватися у професії, беручи участь у наукових дослідженнях, конференціях, обговореннях, обравши самостійно сферу професійної діяльності. Вищий навчальний заклад забезпечує студента всіма необхідними ресурсами для здобуття якісної освіти під час навчального процесу, студент отримує знання від кваліфікованого викладача, який пройшов належну агеестацію і має обізнану практику сучасного викладання, також навчаль-

ний заклад забезпечує працевлаштування після закінчення навчання.

Сутність права на вищу освіту проявляється у тому, що це можливість індивіда, яка закладена в нього природою і є невідчужуваною. Реалізація права на вищу освіту може проявлятися саме через права здобувачів вищої освіти, що передбачені Законом України «Про вищу освіту». Після проведених досліджень ми дійшли висновку, що механізм реалізації права на вищу освіту в Україні потребує вдосконалення.

Саме досвід закордонних вищих навчальних закладів має стати прикладом розвитку системи вищої освіти в Україні. Європейські країни готові ділитися своїм досвідом і підтвердження цього – «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» [8]. Органи управління вищою освітою неодмінно мають втілювати стандарти передових країн в українську систему. Необхідно надати здобувачам вищої освіти право користуватися сучасними інформаційними технологіями під час навчального процесу. Насамперед, необхідно забезпечити фінансування інформатизації та онлайнізації вищої освіти та реалізувати підготовку викладачів старшого покоління у сфері використання інформаційних технологій в освітньому процесі.

Література

1. Алексеев, С. С. Теория права. М.: БЕК, 1995. 320 с.
2. Вища освіта в Україні: громадська думка студентів // Офіційний сайт Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <http://dif.org.ua/article/vishcha-osvita-v-ukraini-gromadskadumkastudentiv>.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014. № 37–38. Ст. 2004.
4. Сисоева С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: навчальний посібник. Київський університет імені Бориса Грінченка. Рівне: Овід, 2012. 352 с.
5. Фініков Т.В., Шаров О.І. Невідкладні завдання та змістовні принципи проектно-орієнтованого реформування вищої освіти України. Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. пр. Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Дала, 2009. № 3(31). С. 67–79.

6. Шаповал Р. В. Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні. Право і Безпека. 2011. № 1. С. 29–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2011_1_7.

7. QS Higher Education System Strength Rankings. Quacquarelli Symonds, Elsevier. 2016. URL: <http://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/>.

8. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. 2014. URL: https://www.eqar.eu/fileadmin/documents/e4/ESG_draft_endoresed_by_BFUG.pdf.

9. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME Human Development Reports. Table 1: Human Development Index and its components. URL: <http://hdr.undp.org/en/composite/HDI>.

Анотація

Пряміцин В. Ю., Погорілий Р. Р. Реалізація права на вищу освіту. – Стаття.

У дослідженні розкривається поняття реалізації права на вищу освіту. У процесі дослідження, виділяємо найголовніші проблеми системи вищої освіти України та за допомогою вивчення системи вищої освіти передових країн світу знаходимо вирішення цих проблем.

Ключові слова: право на вищу освіту, реалізація права, якість вищої освіти, здобувачі вищої освіти.

Аннотация

Прямыцын В. Ю., Погорилый Р. Р. Реализация права на высшее образование. – Статья.

В исследовании раскрывается понятие реализации права на высшее образование. В ходе исследования выделяем главные проблемы системы высшего образования Украины и находим решение этих проблем с помощью изучения системы высшего образования передовых стран мира.

Ключевые слова: право на высшее образование, реализация права, качество высшего образования, соискатели высшего образования.

Summary

Priamitsyn V. Yu., Pohorilyi R. R. Realization of the right to higher education. – Article.

In the study, we disclose the concept of realization of the right to higher education. In the course of the research, we highlight the most important problems of the higher education system of Ukraine and through the study of the system of higher education in the advanced countries of the world, we find solutions to these problems.

Key words: right to higher education, realization of law, quality of higher education, applicants of higher education.